

1. Болт Г. Дж. *Практическое руководство по управлению сбытом*. – М., 1991.
2. Бурцев В.В. *Совершенствование системы управления сбытом продукции // Маркетинг в России и за рубежом*. – №6, 2002.
3. Верховлазенок В. Н., Звезденков А. А. *Проблемы системы сбыта производственного комбината и организация ее деятельности // Маркетинг в России и за рубежом*. – №5, 1998.
4. Головкина Н.В. *Стимулювання збуту: теорія, практика і перспективи // Маркетинг в Україні*. – 2003. – №2. С.47–52.
5. Грант С. *Ефективне управління збутом*. – Дніпропетровськ, 2002.
6. Мазманова Б.Г. *Методические вопросы прогнозирования сбыта // Маркетинг в России и за рубежом*. – №1, 2000.
7. Овечкина Е.А. *Маркетинговое планирование*. – К., 2002.

УДК 658:644] (477)

В.В. Лакіза, О.Б. Іванова

Національний університет “Львівська політехніка”

РЕГУЛЮВАННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВОДОПРОВІДНО-КАНАЛІЗАЦІЙНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

© Лакіза В.В., Іванова О.Б., 2005

Визначено основні чинники недосконалого формування тарифів на послуги водопостачання та водовідведення; завдання, що постають при вдосконаленні механізму їх регулювання; виведено найвагоміші причини підвищення та ключові моменти врегулювання цих тарифів; сформовано етапи регулювання тарифікації послуг, що надаються комунальними підприємствами, та надано рекомендації щодо їх реалізації.

The main factors of incomplete tariffs' formation on the water supply and drainage system service, tasks that appear in improvement mechanism of their regulating are determined; the most substantial reasons of raising and midpoints of given tariffs regulating are presented; the main stages of the regulating process of the services' tariffing, which are given by utilities are formed and recommendation according their realization are given.

Постановка проблеми. Для більшості підприємств України характерна реактивна форма управління різними сферами діяльності – прийняття управлінських рішень є реакцією на поточні проблеми, які виникли у ході їх виробничо-господарської діяльності. Невизначеність дії чинників як зовнішнього, так і внутрішнього середовищ зумовлює необхідність оперативного коригування поточного стану системи для виконання поставлених перед підприємством завдань та досягнення визначених цілей. За цих умов підвищується актуальність вивчення питань ефективного управління системою та визначення місця регулювання в господарському механізмі загалом.

Регулювання виникає за умови наявності зворотного зв'язку між такими функціями менеджменту, як планування, організування, мотивування та контролювання, тобто повинен бути односторонній вплив одних складових на інші, або процес взаємодії між ними. Функція регулювання проявляє себе в тому разі, якщо у ході поточного контролю виявлено відхилення, у виробничо-господарській діяльності чи фінансовому становищі підприємства. Регулівні дії застосовуються для реорганізації господарських процесів для забезпечення прибутковості та ліквідності підприємств за допомогою виявлення причинно-наслідкових зв'язків при зіставленні виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) та витрат, а також вживання заходів з усунення відхилень, які виникають в ході оптимізації співвідношення “витрати–прибуток”. Ця функція є частиною управління, складається з набору управлінських рішень, що мають директивний характер і спрямовані на коригування поточних результатів показників та приведення їх стану у відповідність до визначених наперед обмежень.

Актуальною та однією з найгостріших проблем функціонування підприємств Львівщини є постійне зростання собівартості послуг водопостачання та водовідведення, що, відповідно,

призводить до підвищення тарифів на них. Внаслідок таких змін в тарифікації вищезгаданих послуг зростає заборгованість з їх оплати, погіршується фінансовий стан підприємств галузі загалом.

Методики обчислення тарифів, що використовуються водогосподарствами, мають переважно витратний характер, тобто здебільшого враховуються інтереси виробника, який насамперед прагне відшкодувати свої витрати й одержати гарантований прибуток без урахування того, якою мірою така ціна адекватна користі, що дає ця продукція споживачу. Тариф, визначений таким способом, є різним для різних груп споживачів, не стимулює до економного використання ресурсів, не відстежує процесів коливання попиту та пропозиції на послуги водопровідно-каналізаційних підприємств, не враховує впливу інфляційних процесів на тарифікацію послуг. Отже, можна зробити висновки стосовно того, що відомі методики спричиняють неефективні витрати водогосподарств, і, як наслідок – необґрунтоване зростання тарифів на послуги водопостачання та водовідведення.

Обґрунтування вдосконалення механізму регулювання тарифів на послуги водопостачання та водовідведення включає вирішення двох взаємопов'язаних проблем:

- вдосконалення та впровадження самих механізмів формування структури тарифу;
- покращання якості послуг, що надаються водогосподарствами.

З погляду фахівців Львівської обласної державної адміністрації (Управління житлово-комунального господарства) [5], науково-практичне значення обґрунтованих механізмів регулювання тарифікації пов'язане із: розробкою та впровадженням новітнього обладнання та ресурсозаощаджувальних технологій; вдосконаленням нормативно-правового забезпечення та оптимізацією витрат підприємств галузі; реструктуризацією заборгованості населення перед надавачами послуг тощо, що, своєю чергою, дасть можливість покращати стан роботи водопровідно-каналізаційних господарств області в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно з Програмою Агентства США з міжнародного розвитку (“ПАДКО Інтернешнл”)[8], основними чинниками недосконалого формування тарифів на послуги водопостачання та водовідведення є такі, як:

- рівень платоспроможності населення та комунальних підприємств;
- відсутність чітких договірних відносин між комунальними підприємствами та місцевими органами виконавчої влади;
- система інформаційного забезпечення;
- стан комунального господарства загалом.

Деякі науковці [6, 7], вивчаючи методи вдосконалення механізму регулювання тарифів на послуги водопостачання та водовідведення, пропонують певні підходи стосовно розподілу витрат, формування цінової і тарифної політики водогосподарств, використання яких, однак, на основі узагальнення фактичних матеріалів, не призводить до підвищення загального рівня прибутковості водопровідно-каналізаційних господарств загалом.

Формулювання цілей статті. З огляду на вищезазначене основними завданнями, які постають при вдосконаленні механізму регулювання виробничо-господарської діяльності водогосподарств, є:

- постатейний аналіз структури та динаміки тарифів на послуги водопостачання й водовідведення; пошук резервів зменшення тарифів;
- розробка коригувальних заходів щодо тарифікації послуг водопровідно-каналізаційних господарств та, відповідно, їх впровадження.

Виклад основного матеріалу. Відхилення фактичних показників від планових є основним сигналом для прийняття необхідних рішень керуючою системою стосовно дій, здійснюваних керованою системою. Такими рішеннями можуть бути:

- рішення про дослідження, демонстрацію та аналіз помилок, що виникають у ході функціонування підприємства на основі даних про збої, недоліки та відхилення, пошук працівників, які їх допустили, та (або) причин, що їх зумовили;

– рішення щодо розгляду інформації про відхилення, недоліки та збої виникають в ході функціонування підприємства як засобу, наданого системою обліку й звітності для здійснення коригувальних заходів для зміни роботи системи з метою уникнення ще більших відхилень.

На основі досліджень визначено, що регулювання виробничо-господарської діяльності підприємства може здійснюватись в декілька етапів:

1. Дослідження ситуації, що склалася у ході реалізації тієї чи іншої функції менеджменту; визначення меж допустимих відхилень від плану; порівняння планових (нормативних) показників з фактичними, виявлення наявних у певний момент на підприємстві відхилень, збоїв, недоліків тощо.

В нашому випадку основною проблемою є недосконалість тарифікації послуг водопровідно-каналізаційних господарств. Відповідно постає завдання його вдосконалення через зміну методики обчислення тарифів на послуги водопостачання й водовідведення з метою зменшення рівня загальної заборгованості й запобігання її виникненню надалі.

Після кожного планового для встановлення ефективності виробничого процесу необхідні контролюючі заходи, а якщо контроль та облік здійснюється на базі повних планових затрат (повної собівартості), тоді вимагається поточне спостереження за розподілом накладних витрат у місцях їх виникнення загалом та по видах витрат. Такі дії дадуть можливість виявити ту чи іншу частину накладних витрат, яка викликана неефективністю виробничого процесу й тим самим створити основу для розробки відповідних заходів стосовно його коригування. Якщо відхилення визначати лише загалом для кожного місця їх виникнення, може виникнути небезпека того, що несприятливі та сприятливі відхилення по окремих видах затрат загалом будуть зрівноважуватись й маскувати справжні причини неефективності чи ефективності. З іншого боку, великі несприятливі відхилення у витратах не характеризують постійну неефективність використання ресурсів, які належать до накладних витрат, бо відхилення можуть бути викликані частково невизначеністю, неповною, неточністю інформації на момент розробки плану.

Серед найвагоміших причин підвищення тарифів виділимо:

– збільшення мінімальної заробітної плати (з 74 грн. в 1999 році до 237 грн. в 2004 р.) відповідно до вимог чинного законодавства, що вплинуло на зростання витрат на оплату праці та, відповідно, всіх нарахувань до неї;

– зростання тарифів на електроенергію для промислових споживачів в 1,5 рази. Зважаючи на те, що витрати на електроенергію становлять 50% загальних витрат із надання зазначених послуг, такі зміни тарифів на енергоносії призвели до збільшення собівартості послуг на 25%;

– зростання в 10 разів витрат, пов'язаних зі сплатою зборів за спеціальне використання прісних вод у зв'язку зі змінами в законодавстві;

– зміни в порядку оподаткування підприємств водопровідно-каналізаційної галузі;

– фізичне і моральне зношення обладнання та споруд, що призводить до підвищення експлуатаційних витрат; недостатній рівень капіталовкладень у розвиток та модернізацію водоканалів Львівщини у попередні періоди тощо;

– принципи обліку затрат через їх розподіл між послугами водопостачання та водовідведення не підходять для здійснення контролю за ними та регулюючих заходів стосовно усунення проблем, що виникають у ході тарифікації, оскільки під час надання послуг у кожному водогосподарстві задіяні декілька ділянок.

На сучасному етапі на вітчизняних підприємствах, як правило, користуються застарілими, ринково неадекватними нормами використання ресурсів, що не формує реальної картини щодо їх застосування у виробничо-господарській діяльності, часто сприяє їх необґрунтованому перевикористанню та витратам. На багатьох підприємствах інформація про відхилення формується здебільшого для цілей звітності, а не для цілей управління. Цей факт не може сприяти розвитку діяльності підприємств галузі, а, отже, досягненню поставлених цілей.

Крім того, формування та використання інформації про відхилення фактичних показників від планових (нормативних) дасть змогу підвищити аналітичність та оперативність обліку витрат, скоротити витрати на виробництво продукції (виконання робіт, послуг) та оптимізувати прибуток.

Важливим напрямком дослідження наявних проблем також є розрахунок відхилень чистої виручки від реалізації продукції (виконання робіт чи надання послуг). Дослідження показали, що найвагомішими наслідками невиконання плану можуть бути: сповільнення обіговості оборотних коштів, зниження прибутку, що, своєю чергою, вплине на значення показника рентабельності капіталу, що використовується. Крім того, це спричинятиме затримку бюджетних платежів і загальне погіршення фінансового становища підприємства. Всі ці аргументи вказують на необхідність здійснення розрахунку відхилень чистої виручки від реалізації для отримання можливості оперативного впливу на несприятливі зміни.

2. Аналіз причин, які спричинили виникнення проблем, встановлення залежності між виявленими відхиленнями й остаточними результатами діяльності підприємства, тобто наслідками, до яких вони можуть призвести.

Простежити процеси, які відбуваються на підприємстві в режимі реального часу, проаналізувати оперативні звіти про результати роботи за найкоротші проміжки часу (день, тиждень, місяць) можна за допомогою моніторингу. На цьому етапі можливе здійснення економічного аналізу наявних відхилень – насамперед факторного аналізу, мета якого полягає у визначенні й детальній оцінці кожної причини, кожного чинника, які можуть призвести до виникнення проблем. В ході аналізу насамперед здійснюється:

- вивчення структури системи, виявлення її основних елементів, ознак і параметрів;
- формування висновків про сильні та слабкі сторони підприємства, дослідження динаміки їх змін;
- виявлення сприятливих та (або) несприятливих тенденцій розвитку чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, які мають безпосередній вплив на діяльність системи. Зміна впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища вимагає перегляду цільових параметрів: здійснюється перевірка того, наскільки оптимальними є поставлені перед підприємством цілі за нових умов, тобто чи зможе воно через зміни, що виникли, досягти поставлених цілей. На основі зміни цільових параметрів, а також прогнозу зміни сильних і слабких сторін самого підприємства може бути скориговано план дій стосовно досягнення цілей, і вже цей новий, переглянутий план може реалізуватись.
- визначення особливостей, ступеня змінності та причини виникнення збоїв, недоліків чи відхилень, які відзначались у ході функціонування підприємства;
- встановлення бажаного стану системи та результатів її діяльності;
- збір та дослідження даних, необхідних для усунення відхилень збоїв, чи недоліків.

Згідно із зробленим на прикладі ЛМКП “Львівводоканал” аналізом собівартості послуг львівських водоканалізаційних підприємств, виявлені такі дані. Собівартість послуг водопостачання збільшилася з 54260,50 тис. грн. (станом на 01.01. 2003 р.) до 66060,52 тис. грн. (станом на 01.01. 2004 р.) або на 21,74 %. За той самий період собівартість послуг із водовідведення зросла з 22049,06 тис. грн. до 32759,32 тис. грн. або на 48, 57%. Отже, рівень витрат на 1 м куб. води збільшився з 0,92 грн. до 1,08 грн., що, своєю чергою, призвело до зростання тарифів на послуги водопостачання, і, як наслідок, до підвищення рівня загальної заборгованості населення та комунальних підприємств.

3. Розробка, впровадження та оцінка результатів коригувальних заходів – розроблення дій, скерованих на усунення проблем, що виникли, тобто скоригованих і (або) нових процесів функціонування підприємства та інформаційної системи, яка їх буде підтримувати. Як вже було зазначено вище, підходити до розв’язання цієї проблеми слід системно, з урахуванням як проблем, що виникають серед чинників внутрішнього середовища, так і різноманітних змін у зовнішньому середовищі.

Зважаючи на недоліки у ході тарифікації, першими коригувальними заходами можуть виступати зміни в фінансових планах підприємств водопровідно-каналізаційної галузі. У такому разі механізм регулювання може бути представлений у формі експертно-аналітичної системи зі стеженням, яка в агрегованому вигляді в результаті може відображати рекомендації з коригування

фінансової політики підприємства для забезпечення його прибутковості та збереження стратегічних позицій. Система зі стеженням призначена для оперативного управління й вироблення коригувальних дій, оснований на річних, поквартальних та помісячних облікових показниках.

Для своєчасної розробки необхідних коригувальних дій з метою усунення проблем, що виникли, використовується система “раннього попередження” – особлива інформаційна система, завдяки якій керівництво підприємства вчасно отримує дані про потенційні небезпеки, які виникають з боку чинників як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Дані “раннього попередження” повинні бути надані на той момент, коли важливого значення набуває інформація про стан чи розвиток визначених процесів чи подій у зовнішньому середовищі або на самому підприємстві. Особливо важливою підсистемою за цих умов є підсистема “фінансова стійкість”. Система індикаторів раннього запобігання, зокрема при дослідженні фінансової стійкості, їх вплив на зміну обороту, прибутку й інших показників у визначеному часовому інтервалі розробляється на основі комбінованої прогнозно-аналітичної інформації. Створення системи “експрес-діагностика” фінансового стану передбачає дослідницьке розв’язання блока задач:

- визначення області спостереження для внутрішнього середовища системи з урахуванням цільової функції розвитку фінансової стійкості підприємства;
- визначення індикаторів раннього попередження, які повинні якомога раніше сигналізувати про небезпечні тенденції та негативні наслідки в ситуаціях, що склалися в ході функціонування підприємства;
- формування інформаційних каналів – структурованих інформаційних зв’язків між чинниками зовнішнього та внутрішнього середовища й системою раннього попередження, а також між заданою системою та її користувачами – керівниками всіх рівнів управління.

Наступним кроком буде впровадження запропонованих вище заходів. Ключовими моментами врегулювання тарифів вважаємо такі:

- виключити з витрат резерв сумнівних боргів у сумі 2500,00 тис. грн., зокрема на водопостачання – 1450,00 тис. грн., водовідведення – 1050,00 тис. грн., які безпосередньо не пов’язані з наданням послуг; в розрахунок базового тарифу включити капітальні вкладення та витрати податку на прибуток;
- виключити з операційних витрат відрахування до спеціального фонду місцевих бюджетів 10% вартості питної води, що надається через системи централізованого водопостачання з відхиленнями від вимог стандарту, що становить 2741,1 тис. грн. у 2004 році (2168,8 тис. грн. в 2003 році);
- тарифи за надані послуги з водопостачання для населення зони депресійної лійки розраховані підприємством на рівні 0,24 грн./м куб. води, а відшкодування – за рахунок бюджету, передбаченого за тарифом 0,12 грн./м куб. води. В розрахунку на плановий обсяг реалізації води в зону депресійної лійки на покриття витрат підприємства у зв’язку з наданням послуг відзначається недофінансування з бюджету на суму 2163,0 тис. грн.

Завершальна комплексна оцінка отриманих результатів враховує всі найважливіші параметри (показники) фінансово-господарської та виробничої діяльності підприємства, тобто активності підприємства загалом. Вибір та обґрунтування вихідних показників фінансово-господарської діяльності підприємства здійснюється з урахуванням цілей оцінки, потреб суб’єкта управління та аналітичної оцінки. В системі “експрес-діагностика” були прийняті такі вихідні показники, як: коефіцієнт покриття балансу, коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт автономії, рентабельність продажів, рентабельність власного капіталу по балансовому прибутку, власні оборотні засоби в покритті запасів, коефіцієнт фінансової залежності та коефіцієнт абсолютної ліквідності. Загалом комплексна оцінка дає змогу моделювати господарську діяльність з урахуванням кінцевої мети підприємства, регулювати остаточні результати через вихідні синтетичні та аналітичні чинники і навпаки, за допомогою аналізу пофакторного впливу на динаміку собівартості послуг водопостачання та водовідведення, обґрунтовує практичні рекомендації для переведення об’єкта у бажаний стан, виконуючи пошукову функцію економічного аналізу. Як правило, кількісним виміром критерію досягнення системою поставлених цілей повинен бути стабільний приріст прибутку, що отримується на основі оптимального використання потенціалу підприємства. Його слід доповнювати якісними показниками виробничо-господарської діяльності підприємства.

Зображення виділених етапів регулювання наведено на рисунку.

Послідовність регулювання в системі управління підприємства

Висновки і перспективи подальших досліджень. Механізм регулювання в системі управління водопровідно-каналізаційними підприємствами повинен враховувати:

- чітке розмежування функціональних повноважень при формуванні, встановленні та затвердженні тарифів на рівні місцевих органів самоврядування; встановлення чітких договірних відносин між надавачами та споживачами послуг;
- залучення інвестицій у розвиток та модернізацію водопровідно-каналізаційних підприємств, скерування їх роботи на пришвидшення інноваційних процесів;
- визначення та врахування питомої ваги інших статей доходів водогосподарств (зокрема: обслуговування лічильників, штрафні санкції) у величині тарифу, що формується, та урахуванні всіх чинних стандартів бухгалтерського обліку, що пов'язані з формуванням складових тарифу;
- використання резервів зниження тарифу.

З вищенаведеного випливає, що регулювання займає особливе місце в інформаційно-аналітичній системі управління підприємством, комплексно синтезує всі функції менеджменту,

інтегрує та координує їх, не підмінюючи собою жодну, а лише переводячи управління підприємством на якісно новий рівень.

1. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г. *Основи менеджменту: Підручник.* – К., 2003. 2. Мізюк Б. М. *Системні основи теорії та інструментарій менеджменту підприємства.* – Львів, 2000. 3. Закон України “Про Загальнодержавну Програму водного господарства” від 17.01 2002 р. № 2988-III (із змінами, внесеними згідно із законом № 380-IV від 26.12.2002 р.) // *Відомості Верховної Ради.* – 2002. – №25. – С 172. 4. Наказ Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики від 27.06.2001 р. № 139 “Порядок формування тарифів на послуги централізованого водопостачання та водовідведення” // *Відомості Верховної Ради.* – 2001. – №56. – С.37. 5. Львівська обласна державна адміністрація. *Управління житлово-комунального господарства, Корпорація ОКО // Програма реформування та розвитку житлово-комунального господарства Львівської області.* – Львів, 2004. 6. Головченко О.О. *Вдосконалення класифікації витрат на виробництво на підприємствах житлово-комунального господарства (ЖКГ) // Економіка: проблеми теорії та практики.* –Д., 2002. –№ 144. – С.43–51. 7. Онищук Г. *Економіка житлово-комунального господарства: нові підходи у формуванні цінової і тарифної політики // Економіка України.* – 2001. – №7. – С.22–28. (Управління економікою: теорія і практика). 8. *Історія тарифної реформи в Україні. // Програма агентства США з міжнародного розвитку. Аналітичний огляд.* – 2002. – №2. – С.35–70.

УДК 338.

В.В. Левицький

Луцький державний технічний університет, м. Луцьк

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ МАРКЕТИНГОВОГО ПРОГНОЗУВАННЯ КОН'ЮНКТУРИ РИНКУ

© Левицький В.В., 2005

Розглянуто основні аспекти прогнозування кон'юнктури ринку, досліджено методи та методика прогнозу ринку та розроблені підходи щодо вдосконалення технології маркетингового прогнозування кон'юнктури.

In this work we analyse and concentrate our attention of necessary prognostication and his information guaranty because now we must make prognosis of many factors which are not clear but their studying is necessary for solution of current problems.

Постановка проблеми. Необхідність прогнозування об'єктивна, оскільки майбутнє багатьох чинників невідоме, але їх вивчення є потрібним для рішень, які приймаються у цей момент. До процесів, що потребують прогнозування, належить маркетингова діяльність в сфері вивчення кон'юнктури ринку. Важливим є те, що увага до цієї проблеми та об'єкта дослідження постійна, оскільки саме ринок, споживачі, виробники, попит та пропозиція є основними складовими для вивчення кон'юнктури ринку, а за допомогою засобів маркетингу ми ще краще, детальніше вивчимо всі види процесів, що відбуватимуться на ринку та надамо рекомендації щодо прогнозу розвитку ринкової ситуації при врахуванні найоптимальнішої поведінки виробників для покращання своєї діяльності. Прогнозування у сфері маркетингу – один з вирішальних елементів ефективної організації управління не лише окремими господарськими суб'єктами, але й галузями, політикою держави в межах галузі. Тому рішення в сфері маркетингового прогнозування кон'юнктури ринку, що приймають сьогодні, повинні спиратись на достовірні оцінки можливого розвитку явищ та дій, що відбуватимуться у майбутньому.

Зосередимо нашу увагу на вивченні та впровадженні ефективних методів аналізу кон'юнктури ринку за допомогою прогнозування, точніше – методів та методології прогнозування. Варто